

STUDENTŲ VERSLUMO UGDYMO PLĖTRA LIETUVOJE

Aurimas Župerka
Klaipėdos universitetas

Straipsnyje analizuojami studentų verslumo ugdymo plėtros Lietuvoje aspektai. Tyrimu įvertinti koreliaciniai ryšiai tarp studentų nuosavo verslo ketinimų, verslumo ugdymo institucinio ir individualaus lygmens elementų. Straipsnyje pateiktos studentų verslumo ugdymo plėtros rekomendacijos.

Pagrindiniai žodžiai: verslumas, verslumo ugdymas, verslo ketinimai, verslumo ugdymo plėtra.

JEL kodai: I230, A230, M100.

Įvadas

Visuomenėje individo verslumo poveikio ekonominiuose, socialiniuose bei psichologiniuose visuomenės vystymosi procesuose svarba didėja. Visuomenės progreso kryptis ir vystymosi trajektorija priklauso nuo verslininkų skaičiaus ir gebėjimų. Ekonominė, socialinė, psichologinė verslumo reikšmė aktualizuoja individo verslumo ugdymo klausimą.

Studentų, kurie savo karjerą sieja su nuosavo verslo įmonės kūrimu ir vystymu, verslumo ugdymas tampa svarbia akademinių tyrimų sritimi, tačiau tai yra mažai suprastas reiškinys.

Konceptualaus ir metodologiškai pagrįsto požiūrio į studentų verslumo ugdymą nebuvimas yra aktuali ir sprendina mokslinė problema.

Straipsnyje sprendžiama mokslinė **problema** – kaip aukštojo mokslo institucijose ugdyti studentų verslumą aktyvinant nuosavo verslo kūrimo ketinimus.

Tyrimo objektas – Lietuvos studentų verslumo ugdymas.

Tyrimo tikslas – išskiriant studentų nuosavo verslo kūrimo ketinimams turinčius įtakos veiksnius, sukurti verslumo ugdymo modelį, kurio pagalba būtų numatytos Lietuvos studentų verslumo ugdymo perspektyvinės kryptys. Siekiant suformuluoto tikslo, sprendžiami šie konkretūs tyrimo uždaviniai:

- išanalizuoti mokslinę literatūrą, nagrinėjančią verslumo ugdymo sampratą;
- identifikuoti asmenines savybes ir įgūdžius, reikalingus ugdant studentų verslumą;
- sukurti studentų aukštojo mokslo sistemoje taikytiną verslumo ugdymo modelį;
- sukurtą studentų verslumo ugdymo modelį ištirti empiriškai;
- pateikti siūlymus, kaip tobulinti verslumo ugdymo procesą Lietuvos aukštosiose mokyklose.

Mokslinio tyrimo metodai. Teoriniams tyrimams naudojami mokslinės literatūros analizės, sisteminimo, sintezės, apibendrinimo ir lyginimo metodai. Informacijai apie studentų verslumo ugdymą gauti, atliktas tiesioginis duomenų

rinkimas. Apibendrinant apklausos tyrimo duomenis naudota SPSS programinė įranga, taikyti kiekybiniai duomenų apdorojimo metodai. Verslumo ugdymo vertinimui taikomi aprašomosios statistikos metodai, tyrime buvo skaičiuojama vidutinių vertinimų interpretacija, taikyti koreliacinės analizės (skaičiuotas Pirsono ir Spirmeno koreliacijos koeficientai) faktorinės bei dispersinės analizės (ANOVA) metodai.

Verslumo ugdymo teoriniai aspektai

Verslumo ugdymo klausimai nagrinėti (Vesper, 1982; Kantor, 1988; Sae, 1996; Gibb, 1999; Rae, 2000; Carswell, 2001; Ferguson, 2003; Wild, 2004; Leger-Jarniou, 2005; Blicek, 2005; Kyrö, 2005; Fayolle 2008) moksliniuose darbuose. Lietuvoje atlikti moksliniai tyrimai nagrinėja verslumo ir verslininkystės turinį (Lydeka, 1996), verslumo raišką moksleivių populiacijoje (Valuckienė, 2004), verslumo ugdymo reikšmę ir besimokančiųjų įgyjamus verslumo gebėjimus (Strazdienė, 2006).

Studentų verslumo ugdymas nagrinėjamas pasitelkiant V. Gronsko (1995) išskirtus – egzogeninį bei endogeninį - tapsmo būdus. Straipsnyje studentų verslumo ugdymas nagrinėjamas penkių tarpusavyje susijusių klausimų apimtyje, kuriuos savo darbuose išskyrė (Fayolle, 2008):

- kodėl (tikslai)?
- kam (tikslinės grupės)?
- kokie rezultatai (įvertinimas)?
- ką (turinys, teorija)?
- kaip (metodai)?

Studentų verslumo ugdymas nagrinėjamas pasiūlytos (Robinson, 1991) santykio (požiūrio nuostatų) verslumui teorijos kontekste. Potencialus verslumo ugdymo rezultatas apibrėžiamas asmens verslo kūrimo ketinimais. Verslo kūrimo ketinimų pokyčiai veikia planuojamą asmens elgesį, kurį nagrinėjo (Ajzen, 1991) socialinės psichologijos teorijoje. Nuosavo verslo organizacijos kūrimo sprendimas grindžiamas:

- pageidaujiamumo definicija;
- galimumo definicija.

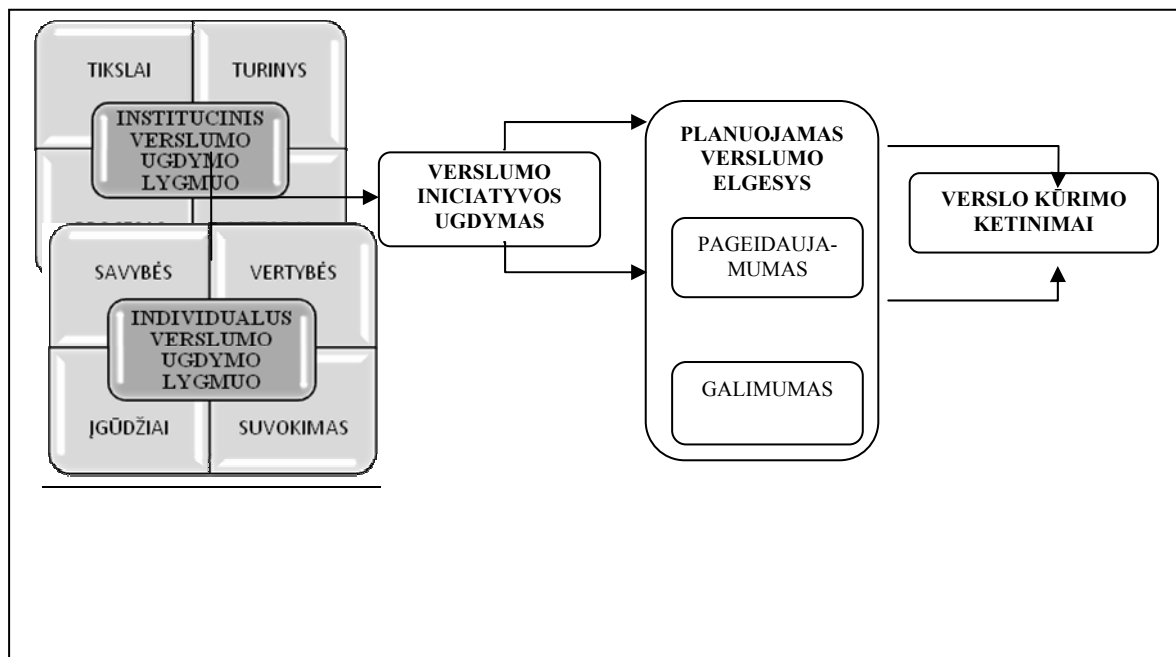
Analizuojant verslumo ugdymą asmeninių savybių kontekste, skiriamos autorių L. A. Zampetakis ir kt., (2009) pasiūlytos emocionalumo, proaktyvumo ir kūrybiškumo savybės, kurių raiška vertinama studentų verslumo iniciatyvos ir verslo kūrimo ketinimų apimtyje.

Turinio kintamųjų apimtis sudaryta įvertinant asmeninių ir aplinkos veiksnių poveikį. Tyrėjų (Krueger, 1993; Peterman, 2003; Fayolle, 2006) skiriamos potencialių verslininko veiklos ir situacijos socialinė padėtis, tėvų įtaka, ankstesni verslo pavyzdžiai ir patirtis, polinkis savarankiškam užimtumui.

Straipsnyje verslumo ugdymas apibrėžiamas žinių teikimu, įgūdžių lavinimu, nuostatų ir asmeninių savybių formavimu.

Verslumo ugdymo tyrimas

Parengta tyrimų anketa studentams buvo sudaroma remiantis teoriniais apibendrinimais ir sudarytu studentų verslumo ugdymo modeliu. Studentų verslumo ugdymo modelyje planuojamas elgesys veikiamas intervencine institucinio lygmens verslumo ugdymo programa, ugdymo procesu, charakterizuojama auditorijos sudėtimi, diferencijuotais verslumo ugdymo tikslais, turiniu ir ugdymo metodais. Intervencine institucinio verslumo ugdymo lygmens veikla stiprinamos studentų į verslumą orientuotos savybės, vertybės, įgūdžiai ir suvokimas. Verslumo ugdymo modelio sandara pateikiama 1 pav.

1 pav. Verslumo ugdymo modelis

Tyrimo imtis nustatyta įvertinus bendrą universitetuose ir kolegijose trečiame ir ketvirtame bei magistro studijose verslo ir administravimo srityse studijuojančių studentų skaičių. Atliktu tyrimu buvo apklausta 420 respondentų. Anketoje pateikti klausimai respondentams grupuojami į trylika grupių, apimančių naudojamų verslumui ugdyti metodų, auditorijos, turinio, tikslo, proceso, asmeninių savybių, vertybių, įgūdžių, verslumo suvokimo, santykio verslui, pageidaujamumo ir galimumo bei ketinimų užsiimti verslu vertinimu.

Verslumo ugdymo tyrimo rezultatai

Empiriškai patikrinus sukurtą verslumo ugdymo modelį, nustatyta, jog nuosavo verslo kūrimo ketinimai aktyvinami skatinant studentų galimumą ir pageidaujamumą. Nuosavo verslo kūrimo kontekste svarbu ugdyti proaktyvumo ir kūrybiškumo savybę, skatinti palankų santykį (požiūrio nuostatas) šeimos ir draugų aplinkoje, lavinti verslumo įgūdžius.

Proaktyvumo savybė ugdoma lavinant techninius ir bendravimo įgūdžius, formuojant palankų šeimos ir draugų požiūrį į nuosavo verslo kūrimą. Kūrybiškumo savybė ugdoma lavinant techninius įgūdžius.

Verslumo ugdymo metodai, pritaikius faktorinės analizės metodą, skirstomi į aktyvius ir pasyvius. Sudaryta autoriaus aktyvių ir pasyvių metodų grupavimo pogrupiai ir jiems priskiriami metodai pateikiami lentelėje.

Lentelė. Verslumo ugdymo metodų grupavimas

AKTYVŪS UGDYMO METODAI		PASIVŪS UGDYMO METODAI	
MODELIAVIMO-IMITAVIMO	PRAKTINĖS VEIKLOS	INFORMACIJOS TEIKIMO	MENTALITETO VYSTYMO
Modeliavimas kompiuteriu	Vizitai verslo įmonėje	Knygų skaitymas	Kritinis mąstymas
Vaidmens imitavimas	Konsultacijos	Paskaitos	Problemų sprendimas
	Darbas verslo įmonėje		Tarpdisciplininis žinių taikymas

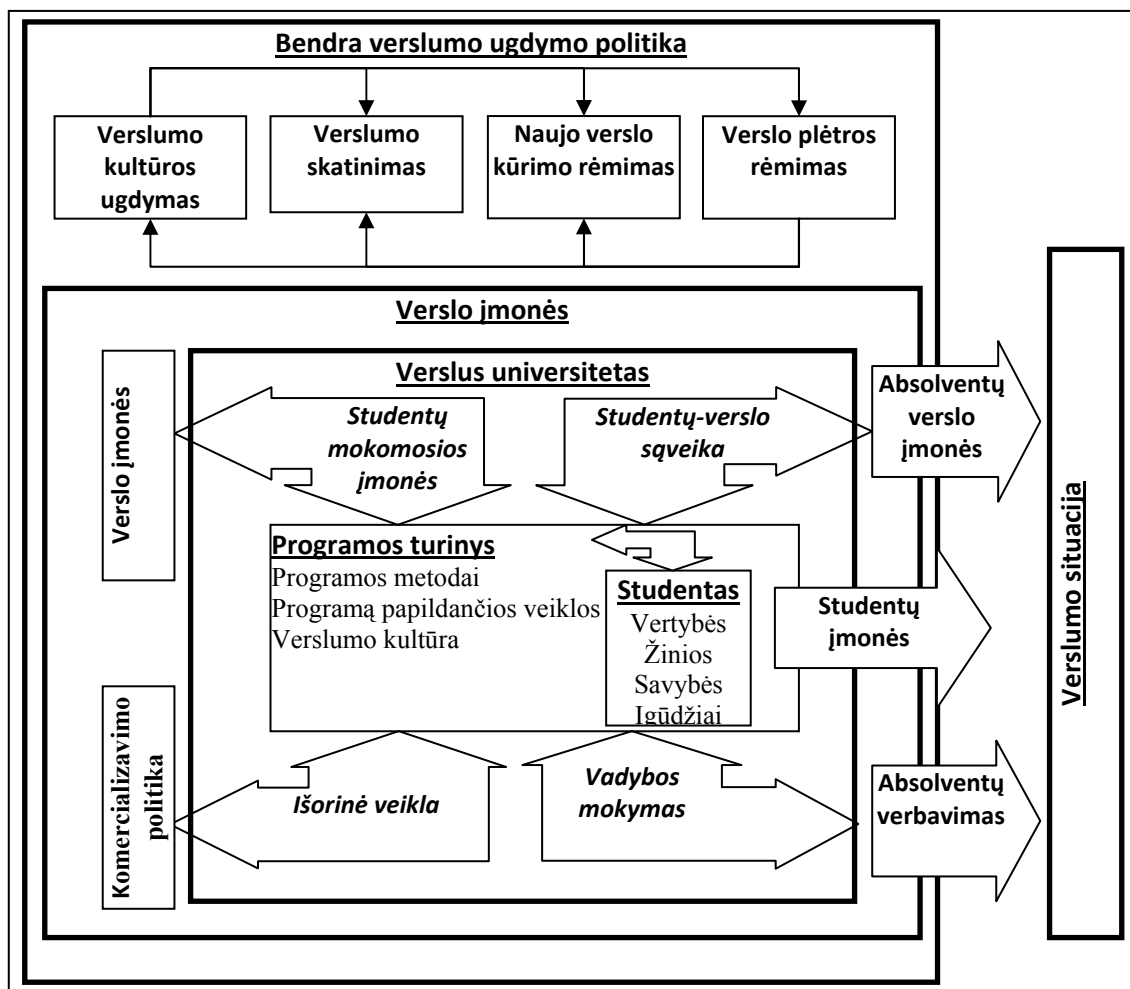
Nustatyta, jog į verslumą orientuotos studentų vertybės turėtų būti ugdomos taikant mentaliteto vystymo, praktinės veiklos ir informacijos teikimo metodus, kuriais lavinami bendravimo, konceptualūs ir techniniai įgūdžiai.

Studentų techninių verslumo įgūdžių ugdymui tikslingiausia taikyti modeliavimo-imitavimo metodus (modeliavimą kompiuteriu, vaidmens imitavimą). Bendravimo verslumo įgūdžių ugdymui reikšmingi praktinės veiklos (vizitai verslo įmonėje, konsultacijos, darbas verslo įmonėje) ir mentaliteto vystymo (kritinis mąstymas, problemos sprendimas, tarpdisciplininis žinių taikymas) metodai. Konceptualių verslumo įgūdžiai veiksmingiausi ugdomi mentaliteto vystymo metodais.

Verslumo ugdymo Lietuvoje plėtra institucinės sistemos kontekste

Verslumo ugdymo plėtros galimybės nagrinėjamos rekomenduotinos Lietuvos studentų verslumo ugdymo sistemos kontekste (2 pav.). Institucinėje verslumo ugdymo sistemoje skiriamos makro (universitetas, verslo organizacija ir valdžia) ir mikro aplinkos (universiteto bendruomenė, verslumo ugdymo programa, akademinė skatinimo sistema) elementai.

Verslumo ugdymo Lietuvoje institucinė sistema konstruojama verslaus universiteto kontekste. Verslumo ugdymo sistemoje versliams universitetams priskiriamos verslumo kultūros ugdymo, skatinimo, verslo kūrimo ir plėtros rėmimo funkcijos.

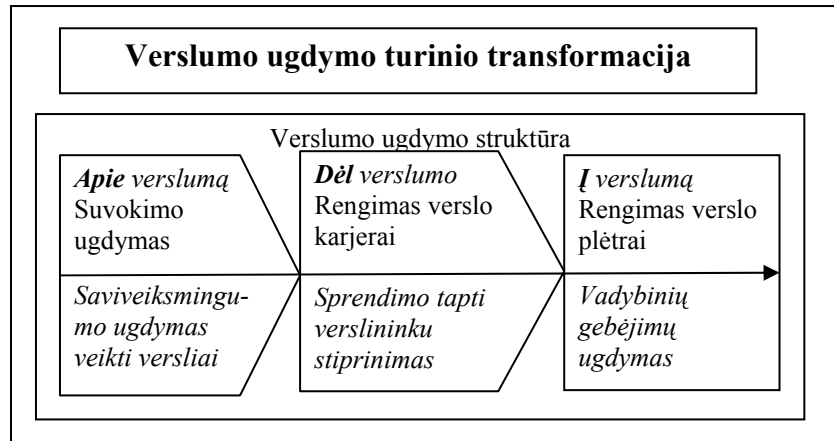
2 pav. Verslumo ugdymo institucinė sistema

Siūlomoje verslumo ugdymo sistemoje skiriamos dvi kritinės užduotys, siejančios verslumo ugdymą ir verslumo kultūros plėtojimą universitete. Pirmoji užduotis grindžiama studentų verslumo ugdymo skatinimu, pasireiškianti suinteresuotų šalių įtraukimu į ugdymo procesą. Antroji verslumo ugdymo sistemos užduotis apibrėžiama verslumo ugdymo plėtros rėmimu, charakterizuojamu galimybių paieška ir atpažinimu, galimybių vystymu, verslo kūrimu ir plėtra.

Verslumo ugdymo Lietuvoje plėtra verslumo ugdymo turinio kontekste

Lietuvos aukštosiose mokymo institucijose verslo vadybos programomis suteikiamos funkcinės žinios. Nepaisant funkcinų žinių, verslo vadybos programas baigę studentai nepasižymi ketinimu kurti nuosavą verslą. Ši situacija susidarė dėl verslo aplinkos poreikių neatitinkančio požiūrio į taikomą verslumo ugdymo sistemos struktūrą. Plėtojant Lietuvos studentų verslumo ugdymą verslo vadybos programose, reikia peržiūrėti verslumo ugdymo struktūrą ir koreguoti verslumo ugdymo tikslus. Verslo vadybos studijų programose stinga į verslumo ugdymą orientuoto programos turinio ir metodų taikymo.

Aktyvinant verslumo ugdymą aukštojo mokslo institucijose reikėtų perorientuoti verslumo ugdymo pastangas nukreipiant nuo ugdymo „apie“ verslumą, link ugdymo „per“ verslumą ir „į“ verslumą 3 pav.

3 pav. Verslumo ugdymo turinio perorientavimo pastangos

Lietuvos studentų verslumo ugdymo plėtros kryptis reikėtų sieti su dviem raidos strategijom. Skiriamos kiekybinė ir kokybinė verslumo ugdymo plėtros strategijos. Kiekybine strategija rekomenduojama verslumo ugdymą plėtoti ne verslo dalykus studijuojančių studentų tarpe.

Aktyvinant studentų nuosavo verslo kūrimo ketinimus, tinkamesnis strategijos įgyvendinimo scenarijus būtų siejamas su kokybinės strategijos taikymu verslo ir administravimo studijų kryptyje.

Apibūdinant rekomenduojamą Lietuvos studentų verslumo ugdymą turinį, pastangos plėtojant verslumą turi būti koncentruojamos nustatant verslumo ugdymo programos tikslus, kurie derinami su planuojamu pasiekti rezultatu. Verslumo ugdymo tikslų numatymas daro įtaką atitinkamų ugdymo metodų ir priemonių pasirinkimui. Aukštojo mokslo sistemoje pagrindinis verslumo ugdymo tikslas turi būti skirtas verslumo gebėjimų ir mentaliteto vystymui, kuriais būtų aktyvinami studentų ketinimai kurti nuosavą verslą. Siekiant šio pagrindinio tikslo įgyvendinimo institucijos lygmenyje turi būti sukurta tarpinių tikslų sistema, kuriuos nustačiusios aukštojo mokslo institucijos imtųsi jų įgyvendinimo. Tarpinių verslumo ugdymo tikslų sistema apibūdinama:

- verslumo suvokimo ir motyvacijos didinimu;
- studentų nuosavo verslo kūrimo ir plėtros valdymo mokymu;
- reikalingų gebėjimų, identifikuojant ir išnaudojant naujas verslo galimybes, vystymu.

Dabartinėse Lietuvos universitetų verslo vadybos programose stinga studentų kūrybiško, proaktyvaus, į pasiekimus orientuoto, riziką toleruojančio, savimi pasitikinčio elgesio ugdymo. Išskirtas studentų verslumo savybes galima apibrėžti kaip būtinus verslumo principus, kuriais turėtų būti plėtojama verslo vadybos

programa, skirta studentams, kurie verslumo ugdymo turinį įgyvendins įkurdami nuosavo verslo įmonę.

Rekomenduojamoje vadybos verslumo ugdymo programos struktūroje reikia stiprinti ryšį tarp dalyko turinio ir studentų nuosavo verslo kūrimo ketinimų. Vadybos verslumo principais plėtojama ugdymo programos struktūra turėtų būti sudaryta iš keturių kursų:

- verslumo pagrindų kursas – pristatomi mokymai, kuriuose nagrinėjama verslumo filosofija, verslumo turinys ir asmeninio verslumo vertinimas;
- verslumo kompetencijų kursas – nagrinėjami verslumo komponentai ir tyrimo metodai;
- verslumo turinio kursas – studentai supažindinami su verslo aplinka, kuri supa verslą kuriantį asmenį;
- verslumo praktikos kursas – studentai praktiškai pritaiko įgytas verslumo kompetencijas verslo ar mokymo organizacijoje, įgyvendindami verslo projektus.

Analizuojant studentų verslumo ugdymo problemas Lietuvoje, manau, jog jas tikslinga būtų spręsti peržiūrint vadybos programų turinį ir transformuojant ugdymo požiūrį nuo verslumo suvokimo link nuosavo verslo kūrimo ketinimų aktyvinimo. Verslumo ugdymo turinys turėtų transformuotis nuo verslumo definicijos suvokimo link verslaus asmens elgesio suformavimo.

Išvados

1. Verslumo ugdymą galima apibrėžti, kaip asmens įgūdžių lavinimą, požiūrio nuostatų, vertybių ir asmeninių savybių formavimą. Veiksmingas būsimų verslininkų ugdymas įmanomas perkeliant studentus į dviprasmiškas ir sudėtingas situacijas, kuriose jie turi sužinoti, kur slypi problema ir pateikti jos sprendimo projektą. Verslumo ugdymui dabartinis valdymo specialistų siūlomas funkcinis mokymo formatas yra netinkamas.

2. Studentų verslumo ugdymą rekomenduojama plėtoti peržiūrint vadybos programų turinį ir vystant verslumo ugdymo institucinę sistemą. Plėtojant verslumo ugdymą Lietuvoje, institucinė verslumo ugdymo sistema turi būti kuriama verslaus universiteto aplinkoje, kurioje universitetas prisiima verslumo kultūros ugdymo, skatinimo, verslo kūrimo ir plėtros rėmimo funkcijas.

3. Aukštojo mokslo sistemoje pagrindinis verslumo ugdymo tikslas turi būti skirtas verslumo gebėjimų ir mentaliteto vystymui, kuriais būtų aktyvinami studentų ketinimai kurti nuosavą verslą. Siekiant šio tikslo įgyvendinimo institucijos lygmenyje turi būti sukurta tarpinių tikslų sistema, kuriuos nustačiusios aukštojo mokslo institucijos imtųsi jų įgyvendinimo. Tarpinių verslumo ugdymo tikslų sistema apibūdinama verslumo suvokimo ir motyvacijos didinimu, studentų nuosavo verslo kūrimo ir plėtros valdymo mokymu, reikalingų gebėjimų, identifikuojant ir išnaudojant naujas verslo galimybes, vystymu.

Literatūra

1. Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behaviour // *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*. Vol. 50.
2. Fayolle, A., Gailly, B., Lassas-Clerc, N. (2006). Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: a new methodology // *Journal of European Industrial Training*, Vol. 30, No. 9.
3. Ferguson, E. D. (2003). Work relationships, lifestyle, and mutual respect // *Journal of Individual Psychology*, 59.
4. Gronskas, V. (1995). Verslas, pseudoverslas, antiverslas. – Kaunas: Kauno vadybos ir kalbų koledžo I-kla.
5. Kantor, J. (1988). Can Entrepreneurship Be Taught? A Canadian Experiment // *Journal of Small Business and Enterprise*. 5 (4).
6. Krueger, N. F., Carsrud, A.L. (1993). Entrepreneurial intentions: applying the theory of planned behaviour // *Entrepreneurship and Regional Development*, Vol. 5.
7. Leger-Jarniou, C. (2005). Entrepreneurial Learning in French Higher Education. The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-cultural University Context, Ed. by Kyrö. P. and Carier. C., *Entrepreneurship Education Series 2* / Publisher: University of Tampere, Faculty of Education, Research Center for Vocational and Professional Education.
8. Lydeka, Z. (1996). Verslininkas, verslumas ir verslininkystė // *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 2.. – Kaunas: VDU.
9. Peterman, N. E., Kennedy, J. (2003). Enterprise education: perceptions of entrepreneurship // *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 28, No. 2.
10. Rae, D. (2000). Understanding entrepreneurial learning: a question of how? // *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*. Vol. 6. No. 3.
11. Rae, D., Carswell, M. (2001). Towards a conceptual understanding of entrepreneurial learning // *Journal of Small Business and Enterprise Development*. Vol. 8, No 2.
12. Robinson, P. B., D. V. Stimpson, J. C. Huefner, H. K. Hunt. (1991). An Attitude Approach to the Prediction of Entrepreneurship // *Entrepreneurship Theory and Practice* Summer: 13-31.
13. Sae, J. (1996). A critical Evaluation of Australian Entrepreneurship Education and Training // *Proceedings of the Internationalising Entrepreneurship Education and Training Conference*. Arnhem.
14. Strazdienė, G. (2006). Verslumas: ugdymo programos ir jų efektyvumo raiška // *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 38.
15. Valuckienė, J (2004). Verslumo, kaip asmenybės savybės, identifikacija moksleivių populiacijoje // *Socialiniai tyrimai: mokslo darbai*. Nr. 4.
16. Vesper, K. H. (1982). Research on education for entrepreneurship, in Kent, C. A., Sexton, D. L., Vesper, K. H. (Eds). *Encyclopedia of Entrepreneurship*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
17. Wild, K. (2004). Competence for Complexity. Renx XVIII 2004. – Conference Proceedings CD, www.lok.cbs.dk and www.eiasm.org [2010 08].
18. Zampetakis, L. A., Kafetsios, K., Bouranta, N., Dewett, T., Moustakis, V. S. (2009). On the relationship between emotional intelligence and entrepreneurial attitudes and intentions // *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 15 (6).

DEVELOPMENT OF STUDENTS' ENTREPRENEURSHIP EDUCATION IN LITHUANIA

Aurimas Župerka
Klaipėda University

Summary

The importance of individual's entrepreneurship influence to economical, social, psychological processes of society development are constantly increasing in a modern society. The development trajectory and trend of society's progress depend on a figure of entrepreneurs and their skills. The entrepreneurship of individual helps to perceive and penetrate new possibilities of activity development, by increasing a well-being of society. The economic, social, psychological meaning of entrepreneurship strengthens the question of individual's entrepreneurship development.

The lack of conceptual and method-based attitude to student's entrepreneurship development is a relevant and a scientific problem to be solved. The absence of complex students' entrepreneurship development model leaves an empty niche in the analysis of entrepreneurship phenomenon. The scientific problem – how to develop the entrepreneurship of students in the level of higher educational institutions, by activating intentions of own business establishment – is analysed in this dissertation.

The object of research is entrepreneurship development of students in Lithuania.

The goal of the research is to build a model of entrepreneurship development by indicating factors, influencing students' intentions of own business establishment, on which basis the perspective trends of entrepreneurship development of students in Lithuania could be foreseen. While seeking a formulised goal, the specific tasks of this research are the following:

- to analyse scientific literature, analysing the concept of entrepreneurship.
- to identify personal features and skills, required for students' entrepreneurship development.
- to build a model of entrepreneurship development, to be applied for students in higher educational system.
- to analyse a built students' entrepreneurship development model empirically.
- to provide proposals how to improve a process of entrepreneurship development in Higher Educational Institutions of Lithuania.

Methods of scientific research. Scientific literature analysis, systemization, synthesis, generalisation and comparative methods are used for theoretical researches. In order to receive information on students' entrepreneurship development, a direct data collection by interviewing target group of research was carried out. SPSS program was used for research data summarization and quantitative data processing methods were applied. Descriptive statistics methods were applied to setting and evaluation of significant factors of entrepreneurship development, an interpretation of average evaluation was calculated, as well as methods of correlation analysis (the Pearson's and Spearman's correlation coefficient was calculated) factor and variance analysis (ANOVA) were applied in the research, too.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurship education, entrepreneurial intention, entrepreneurship education development.

JEL codes: I230; A230; M100.